

In memoriam David Tracy

(1939–2025)

WERNER G. JEANROND

Den inflytelserike amerikanske teologen David Tracy avled den 29 april 2025 i Chicago.

Tracy växte upp i Yonkers, New York, i en katolsk familj med irländskt påbrå. Han utbildades först i det lokala prästseminariet och sedan vid det Gregorianska universitetet i Rom. Han prästvigdes 1963. Efter en kort tid som kaplan i Bridgeport, Connecticut, återvände han till Rom och disputerade 1967 vid Gregorianska universitetet med en avhandling om den kanadensiske teologen Bernard Lonergan.

I Rom upplevde Tracy inte bara de spännande förberedelserna inför Andra Vatikankonciliet (1962–65) kring påven Johannes XXIII utan även stora delar av själva konciliet. Han blev vittne till den nya öppningen av katolska kyrkan mot världen, mot andra kristna kyrkor, mot andra religioner och mot nutidens samhällskultur och vetenskapliga universum. Direkt eller indirekt kom han i kontakt med de yngre och framåtblickande teologer som kom att påverka konciliets intellektuella, andliga och kyrkopolitiska agenda – däribland Karl Rahner, Hans Küng, Josef Ratzinger, Yves Congar, Henri de Lubac – och deltog i debatter om kyrkans och teologins förnyelse.

Dessutom erbjöd Lonergans teologi en omfattande nyorientering av teologi som vetenskap. Lonergan utforskade både teologins historia och den nya kanon av vetenskapliga discipliner, däribland hermeneutik, som kräver en uppdaterad förståelse av uppenbarelse och en ingående teologisk metoddiskussion. Tiden i Rom blev en avgörande erfarenhet för Tracy. Han kunde med egna ögon se hur en global kyrka försökte övervinna gamla dogmatiska

hållningar och fördomar och reflektera på nytt över hur kristen tro skulle kunna förhålla sig till en pluralistisk och mångfacetterad värld.

Tracys entusiasm för kyrkans förnyelse följde med honom till hans första akademiska befattning vid Catholic University of America. Han deltog i kritiken av påven Paulus VI encyklika *Humanae vitae* (1968) som förbjöd användningen av preventivmedel för katolikerna. Universitetets ledning ansåg att kritikerna komprometterade deras ställning som katolska teologer och avskedade dem. Tracy och kollegorna klagade på det katolska universitetets beslut i domstol och så småningom vann de. Under den tiden kallades Tracy 1969 till professorstjänsten vid University of Chicagos Divinity School. Här blev han den förste icke-protestantiska professorn i systematisk teologi. Trots flera inbjudningar till andra lärosäten stannade Tracy kvar vid Divinity School till pensioneringen och i Chicago till sin död.

Tracy ärades genom flera hedersdoktorat och valdes in i flera lärda sällskapen.

Tracys teologiska projekt

Internationellt känd blev Tracy genom boken *Blessed Rage for Order: The New Pluralism in Theology* (1975).¹ Boken diskuterar spektrum av teologiska metoder samt villkoren för människans varande och tänkande i en pluralistisk värld. Viktigt är Tracys utgångspunkt: Gud visar sig inte bara i kyrkan utan även i världen. Teologin kan inte undvika pluralismen varken i kyrkan eller i världen utan måste förhålla sig kritiskt och självkritiskt till denna situation och utveckla adekvata metoder. För att understryka att teologin alltid ska uppfatta sig själv *in via* – på vägen till Gud och det gudomliga mysteriet – föreslår Tracy en ”revisionistisk teologi”. Denna (olyckliga) formulering har ingenting med Trotskijs kommunism att göra, istället betonar den den alltid provisoriska pilgrim-naturen av kristet liv och tänkande. Det behövs en korrelationsteologi, alltså en konfrontation, en ömsesidig upplysning och korrektur och en möjlig försoning mellan en ny interpretation av den postmoderna självmedvetenheten och en ny interpretation av det kristna budskapet.²

I *The Analogical Imagination: Christian Theology and the Culture of Pluralism* (1981) identifierar Tracy först teologins tre offentligheter, nämligen kyrka, samhälle och akademi, för att sedan fundera över vilka kriterier som skulle kunna vara vägledande för människans relation till Gud, tro, sanning och det egna mysteriösa jaget i respektive sociologiska och teologiska kon-

1 David Tracy, *Blessed Rage for Order: The New Pluralism in Theology*, New York: Seabury Press, 1975 (alla översättningar är mina).

2 Tracy, *Blessed Rage for Order*, 32.

stellation.³ Sedan skiljer Tracy mellan *classics* och *period pieces*, alltså mellan transformativa insikter om Gud, människans vara och universum å ena sidan, och flyktiga iakttagelser som inte kallar till att ompröva människans Guds- eller självförståelse å andra sidan. Tracys tes är ”att vad vi menar när vi kallar vissa texter, händelser, bilder, ritualer, symboler och personer ’klassiker’, är inget mindre än att vi känner igen uppenbarelsen av en verklighet som vi bara kan kalla sanning”.⁴ Från den filosofiska hermeneutiken kan teologin lära sig om tolkningens möjligheter och begränsningar när vi konfronteras med annorlundaskap och radikalt annorlundaskap. Händelsen och personen Jesus Kristus utgör den kristna traditionens klassiska centrum – alltså inte en text, utan en person som kallar till en alltid bättre insikt och förståelse.

I *Plurality and Ambiguity: Hermeneutics, Religion, Hope* (1987) fortsätter Tracy undersökningen av de utmaningar, möjligheter och risker som en teologi upplever när den tar sin hermeneutiska karaktär på allvar.⁵ Allt mänskligt tänkande and tolkande är beroende av språket. ”Att förstå över huvud taget är att tolka”.⁶ Den mänskliga andres annorlundaskap och den gudomliga andres radikala annorlundaskap träder fram och utmanar. Samtidigt kan annanhet och skillnad bli till genuina möjligheter: den som är annorlunda, den som skiljer sig, kan även träda fram som den möjliga. Därför krävs samtalsformer som bereder rum för argument och skilda perspektiv. Dessutom bör teologin, enligt Tracy, dra nytta av en rad postmoderna insikter rörande tolkningsproblematiker och samtalskonstellationer: språkbruket innehåller alltid maktrelationer, och kan även påverkas av systemiska förvrängningar. Vår subjektiva och intersubjektiva medvetenhet är aldrig oförmedlad, ren eller fri från tvetydigheter. Det gäller likaså för våra sätt att närma oss religionen. Därför skulle det, å ena sidan, vara naivt att tolka någon religion som en otvetydig sanningskälla. Å andra sidan skulle det vara lika fel att bara betona skillnader mellan religiösa erfarenheter och traditioner. I stället behövs ett kritiskt och självkritiskt sätt att tänka analogiskt: ”en artikulation av verkliga skillnader som genuint annorlunda men samtidigt lika det vi redan vet”.⁷ Tracy skiljer mellan resonansen till religiösa klassiker hos troende och icketroende. Troende deltar i samtalet med sina religiösa klassiker för att bli förvandlade. Troende närmar sig religiösa klassiker för

3 David Tracy, *The Analogical Imagination: Christian Theology and the Culture of Pluralism*, London: SCM, 1981.

4 David Tracy, *The Analogical Imagination*, 108.

5 David Tracy, *Plurality and Ambiguity: Hermeneutics, Religion, Hope*, San Francisco: Harper & Row, 1987.

6 David Tracy, *Plurality and Ambiguity*, 9.

7 David Tracy, *Plurality and Ambiguity*, 93.

att bli förvandlade. Men de kan ha nytta av samtalet med icketroende som tolkar samma tradition. Tracys ömsesidigt kritiska korrelationsmetod inbegriper ett samtal mellan troende och icketroende till nytta av bägge gruppernas ansvarsfulla tolkning i mötet med genuin pluralism, annorlundaskap och radikalt annorlundaskap.

Tracys ingående intresse för dialogen med religiöst annorlunda människor är en naturlig konsekvens av hans hermeneutiska övertygelser. I två studier, *Dialogue with the Other: The Inter-Religious Dialogue* (1990) och *On Naming the Present: Reflections on God, Hermeneutics, and Church* (1994), behandlar han genuint annorlundaskap inom ramarna för religiös erfarenhet. Samtidigt överger han nu ”det klassiska” som huvudkriterium för att bedöma religiös sanning för den fragmentariska naturen hos all erfarenhet – religiös och ickereligiös.⁸ Fragmentet står emot alla försök att lätt integreras i befintliga system; det bjuder motstånd mot alla totalitära strukturer. Vidare respekterar det partikulariteten och värdigheten hos den respektive andre. På så vis befriar fragmentet samtalet kring sanningens manifestation i och bortom den kristna traditionen från möjliga missbruk.

1999–2000 höll Tracy de prestigefyllda *Gifford Lectures* i Edinburgh under rubriken *This Side of God*. Han blev alltmer upptagen med möjligheterna och begränsningarna för människans tal om Gud. Tracy observerade ett skifte från den moderna debatten om Guds existens till postmoderna frågeställningar kring Guds identitet. Hur ska man ta itu med Guds radikala annanhet: Gud som den fördolde, den obegriplige, den oändlige? Den omöjlige, den som är, kärlek, treenighet? Hans sökande efter passande begrepp för att tala om Gud ledde Tracy till en ”kristomorfisk theocentrism” samt insikten om att Gud är hoppets källa. Metodologiskt innebar detta att han ville samla de fragment som finns till ett, självfallet bara provisoriskt, helhetsbegrepp. Tyvärr avslutade Tracy inte arbetet med publikationen av sina *Gifford Lectures*.

Som förberedelse för denna uteblivna publikation hade Tracy dock redan sammanställt två stora uppsatssamlingar som kom ut 2020: *Fragments: The Existential Situation of Our Time, Selected Essays*, vol. 1 och *Filaments: Theological Profiles, Selected Essays*, vol. 2.⁹ Som boktitlarna visar är Tracy angelägen om att undvika alla former av totaliserande teologi, alla försök

8 David Tracy, *Dialogue with the Other: The Inter-Religious Dialogue*, Louvain: Peeters Press, 1990; David Tracy, *On Naming the Present: Reflections on God, Hermeneutics, and Church*, Maryknoll, N.Y.: Orbis Books, 1994.

9 David Tracy, *Fragments: The Existential Situation of Our Time, Selected Essays*, vol. 1, Chicago: University of Chicago Press, 2020; David Tracy, *Filaments: Theological Profiles, Selected Essays*, vol. 2, Chicago: University of Chicago Press, 2020.

att representera det hela. Därför använder han sig i dessa verk av uttrycket ”frag-events”.

Teologi är ett hermeneutiskt företag och därför en offentlig teologi. I annat fall skulle teologin bekvämt dra sig tillbaka till något glatt men illusoriskt säkert andligt reservat. Uttrycket frag-event är ett sätt att framhäva den hermeneutiska uppgiften för all teologi.”¹⁰

Frag-event är alltså Tracys försök att närma sig gudsbegreppet utanför totaliserande begreppsligheter. I dessa essäer och i Tracys sista publikationer är det tydligt att hans föredragna begrepp för Gud är ”oändlig kärlek” [*infinite love*]. ”Bara ett begrepp som antyder ett sådant övermåttat [*excess*], den oändlige, passar för Gud.”¹¹

Tracys betydelse

Tracys böcker, artiklar och akademiska undervisning kännetecknades av en självklar ekumenisk horisont. Från början av hans författarskap gällde hans blick hela spektrum av teologiska källor, metoder, traditioner och konfessioner. Han var en oerhört brett informerad och genuint interdisciplinärt tänkande teolog. I hans undervisning och handledarsamtal sade han ofta ursäktande ”som ni vet” när han framställde viktiga källor och teologer, även om hans studenter inte visste och bara häpnade över hans kunskapsnivå. Dessutom förfogade han över en djup kännedom i religionshistoria, klassisk, modern och postmodern filosofi, musik och världslitteratur. Han ville vara en genuin samtalspartner för alla som sökte sig till teologisk kunskap – utan arrogans, självmedvetenhet eller akademisk hybris. Inte undra på att hans vänskap söktes och uppskattades av många människor, även några stora samtida intellektuella profiler som till exempel Mircea Eliade, Paul Ricœur, Jacques Derrida, Paul Mendes-Flohr, Hans Joas, Hans Küng, Jean-Luc Marion, Wendy Doniger samt kollegorna i styrelsen för den internationella teologiska tidskriften CONCILIUM.

När jag 1979 kom till Chicago för att arbeta med Tracy upptäckte jag med förvåning och glädje att Tracy inte alls hade för avsikt att bilda en teologisk skola. Snarare ville han fungera som ett slags barnmorska för studenternas egna teologiska projekt, även om dessa projekt gick andra vägar eller till och med ställde sig kritiskt till hans teologiska program. Som lärare var det avgörande för Tracy att man kunde argumentera för sina perspektiv och metoder

¹⁰ Tracy, *Fragments*, 15.

¹¹ David Tracy, ”On Naming God”, *Beyond the Analogical Imagination: The Theological and Cultural Vision of David Tracy*, red. Barnabas Palfrey & Andreas S. Telsler, Cambridge: Cambridge University Press, 2023, 220.

och vara beredd på att lyssna och delta i ett ömsesidigt konstruktivt-kritiskt samtal med andra. Han lärde som han själv levde.

Tracy arbetade gärna och generöst för och med alla intresserade av ett kritiskt och självkritiskt teologiskt tänkande till samhällets, akademins och kyrkans bästa. Dessutom var han trogen sitt pastorala uppdrag. Hans lördagskvällsmässor i katolska studentkyrkan besöktes av folk från alla fakulteter. Och för många studenter och kollegor var han en mycket betydelsefull andlig vägledare.

Ledande amerikanska tidningar, hemsidor ock medieföretag anser honom som den mest inflytelserike teologen i USA och hyllar hans minne. ▲